

**KIRGIZ TÜRKOLOG KASIM TINISTANOV'UN BAKÜ
TÜRKOLOJİ KONGRESİ'NDE LATİN ALFABESİNE GEÇİŞLE
İLGİLİ GÖRÜŞLERİ VE KIRGIZİSTAN'IN LATİN ALFABESİNE
GEÇİŞTE BUGÜNKÜ DURUMU**
VIEWS OF KYRGYZ TURKOLOGIST KASIM TINISTANOV ABOUT
TRANSITION INTO LATIN ALPHABET AT BAKU TURKOLOGY
CONGRESS AND PRESENT SITUATION IN KYRGYZSTAN

Ömer KÜÇÜKMEHMETOĞLU*

Özet

Kırgız Edebiyatı'nın kurucusu, devlet adamı Kasım Tınıstanov 9 Eylül 1901 tarihinde dünyaya geldi. 1912-1914 yıllarında değişik Özbek mekteplerine devam etti. 1914-1916 yılları arasında Karakol şehrindeki Rus Tüzem Mektebi'nde okudu. Taşkent'te yayımlanan Cas Kayrat, Canga Öris, Sana, Ak Col adlı Kazak gazetelerinde çeşitli görevlerde çalıştı. Kasım Tınıstanov sosyal içerikli, pedagojik hikayeleriyle, şiirleriyle, eğitimciliğiyle, dilciliğiyle, gazeteciliğiyle, aydın kimliğiyle tanınmış bir insandır. Kasım Tınıstanov, Kırgız Türklerinin medeniyet tarihinde çok önemli bir yere sahiptir. Kırgız önemli gramer âlimi, Kırgız Türkçesi Morfolojisi, Kırgız Türkçesi Sentaksı, Kırgız Türkçesi Grameri kitaplarının müellifidir. Kasım Tınıstanov, yirminci yüzyılda Manas destanını derleme çalışmalarını da Kırgızistan'da başlatan halk bilimcilerdendir. 1926 yılında Azerbaycan'ın başkenti Bakü'de gerçekleştirilen Türkoloji kongresine Kırgız Türkleri adına katılmış ve alfabe değişikliğiyle ilgili Bakü'de ilmî bir konuşma yapmıştır.

Kırgız Türkolog Kasım Tınıstanov'un Bakü Türkoloji Kongresi'nde Latin alfabesine geçişle ilgili görüşleri ve Kırgızistan'ın Latin alfabesine geçişte bugünkü durumu makalemizde incelenecektir.

Anahtar kelimeler: Kasım Tınıstanov, Bakü Türkoloji Kongresi, Latin alfabesi, Kırgız Türkçesi.

Summary

The founder of Kyrgyz Literature, the great statesman, Kasım Tınıstanov, was born on 9 September 1901. In 1912-1914 he attended to different Uzbek schools. Between 1914 and 1916, he studied at the Russian School in Karakol. He worked for Cas Kayrat, Canga Oris, Sana, Ak Col, published in Tashkent, worked in various positions in Kazakh newspapers. Kasım Tınıstanov is a well known socialist, pedagogical story, poet, educator, lecturer, journalist, intellectual. Kasım Tınıstanov has a very important place in the history of the Kyrgyz civilizations. Important grammar of Kyrgyz language, Kyrgyz language morphology, Kyrgyz language, Kyrgyz language is the author of Grameri books. Kasım Tınıstanov was the folklorist who initiated the work of compiling the Manas epic in the twentieth century in Kyrgyzstan. In 1926, the Azerbaijani capital participated in the

---

* Dr. (PhD) Ahmet Yesevi Üniversitesi, Türk Dili Okutmanı, Türkistan-Kazakistan,
E-mail: mehmedzade@gmail.com

Ö. Küçükmehmetoğlu. Kırgız Türkolog Kasım Tınıstanov'un Bakü Türkoloji

congress of Turkology held in Baku on behalf of the Kyrgyz and made a scientific speech in Baku regarding the alphabet change.

Kyrgyz Turkologist Kasım Tınıstanov's views on the transition to the Latin alphabet in the Baku Turkology Congress will be examined in the present situation on the transition to the Latin alphabet in Kirgizistan.

Key words: Kasım Tınıstanov, Baku Turkology Congress, Latin alphabet, Kyrgyz language.

Kasım Tınıstanov, Kırgız Türklerinin medeniyet tarihinde çok önemli bir yere sahiptir. Kırgız Türkçesinin önemli gramer âlimi, Kırgız Türkçesi Morfolojisi, Kırgız Türkçesi Sentaksı, Kırgız Türkçesi Grameri kitaplarının müellifidir. Kasım Tınıstanov, yirminci yüzyılda Manas destanını derleme çalışmalarını da Kırgızistan'da başlatan halk bilimcilerdendir.

Kırgız yazılı edebiyatının temelini atanların biri olan yazar, şair, dram yazarı, Kırgız alfabesini oluşturan dilci, Kırgızların ilk profesörü Kasım Tınıstanov, 10 Eylül 1901 tarihinde Isık Göl ilçesine bağlı Çırpıktı köyünde doğdu [1, 16].

Babası çiftçilikle hayatını temin eden Markatay oğlu Tınıstan'dır. K. Tınıstanov küçük yaşlardan itibaren babasına tarla işlerinde yardım etmeye başlar. Babasından Arap alfabesiyle okuma yazmayı öğrenir. 1912-1914 yıllarında değişik Özbek mekteplerine devam eder. 1914-1916 yılları arasında Karakol şehrindeki Rus Tüzem Mektebi'nde okur. 1916 yılında meşhur olaylar patlak verince ailesiyle birlikte Çin Türkistanı'na kaçar. Orda Gulca şehrinde yaşarlar. 1917 Bolşevik İhtilali ile Çarlık devrilince Kırgızlara yeniden vatanlarına dönme yolu açılır. Tınıstanov ailesiyle birlikte Çırpıktı köyüne döner. 1919 yılında önce Almata'ya gider. Oradan Sovyet Sosyalist Türkistan Cumhuriyeti'nin merkezi olan Taşkent şehrinde açılan Kazak-Kırgız Halk Pedagoji Enstitüsü'nde okumak üzere oraya gider. Bu enstitüde Kazakların önemli aydınlarından Ahmet Baytursunov ve Mağcan Cumabayev onun hocası olur. Taşkent'te yayımlanan Cas Kayrat, Canga Öris, Sana, Ak Col adlı Kazak gazetelerinde çeşitli görevlerde çalışır. Ayrıca yine Kazakça çıkan Uçkun, Tilçi, Örüş adlı gazetelerde de yazılar yayımlar. Bu yazılarında "Kıt" müstearını kullanır. 1920-1921 yılları arasındaki ilk şiirlerini Kazakça kaleme alır. "Tang" (Tan), "Bugingi kün" (Bugünkü Gün), "Bulbulga" (Bülbüle) gibi şiirler bu yıllarda kaleme alınmış Kazakça şiirlerden bazılarıdır. 1922-1924 yılları arasında Kırgızca, Cangıl Mırza manzumesini yazar. Aynı yıllarda yirmiye yakın Kırgızca şiir yazar. Kırgızca ve Kazakça yazdığı bu şiirleri ve Cangıl Mırza manzumesini bir kitapta toplayarak "Kasım ırlarının cıynagı" (Kasım'ın Şiirlerinin Cemi) adıyla Moskova'da bastırır. Kırgızcanın yanında Kazakça, Özbekçeye de

hâkimdir. Rusçayı da ileri derece de bilmektedir. Bu yönüyle çevresindeki birçok insanın takdirini toplar. Tınıstanov kendisiyle aynı enstitüde okuyan Kazakların millî şairi Mağcan Cumabayev'in şiirlerinden etkilenmiştir. Onun bazı şiirlerine nazire de yazmıştır. Bu da ayrıca dikkat çeken bir husustur. Bu konuyla ilgili Kırgız edebiyat araştırmacıları birçok makale yazmışlardır. Kasım Tınıstanov sosyal içerikli, pedagojik hikâyeleriyle, şiirleriyle, eğitimciliğiyle, dilciliğiyle, gazeteciliğiyle, aydın kimliğiyle tanınmış bir insandır [2, 23].

Kasım Tınıstanov, Ekim Devrimi'nin dalgasıyla Kırgız halkının içinden yükselen aydınların en seçkinlerindedir. Millî edebiyata, matbuata, halkı aydınlatmaya, dil bilimine en büyük hizmetleri yapmış biridir. Bunun yanında Tınıstanov, modern Kırgız edebiyatını şekillendiren en baş mimarlardandır [3, 20].

Edebiyat çalışmalarına 1919 yılının sonlarında başlar, bu dönemde Kazak burjuva aydın kesiminin etkisi altında kalır. Kendi çalışmalarında 1923 yılının sonlarına kadar burjuva milliyetçilik fikrini yayar. 1929 yılında millî burjuva fikrinden vazgeçerek Komünist Partisi safında yer alır. Kırgız dili alanındaki bilimsel faaliyetlerini 1922 yılında başlatıp, bu alanda gerçekleştirdiği ilk çalışmaları 1924 yılından itibaren Kırgız bilim komisyonu araştırmacısı olarak neşretmeye başlar. 1925-1927 yıllarında bu komisyonun başkanı, 1928-1930 yıllarında Kırgız Muhtar Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Eğitim Halk Komiserliği'nin başkanı olur, 1930-1931 yıllarında sağlık sorunları nedeniyle çalışmamıştır [4, 27].

Kasım Tınıstanov, 1926 yılında Bakü'de düzenlenen Türkoloji Kongresi'ne katıldı. Delegasyonun içinde Osmonkul Aliyev, Bazarkul Daniyarov, Osmonkul Bölöbayev vardı. Yetenekli ilim adamı Bartold Türk halklarının hepsinin tarihi, onları araştırmanın bundan sonraki mesuliyeti hakkında geniş bir tebliğ hazırlamıştı. Konuşmasında, Kırgızlardan oldukça çok bahsetmişti. O zaman Kasım, Bartold'a "Siz Kırgızlar için ayrı bir tarih kitabı yazar mısınız?" diye dileğini bildirince o da olur demiş. Bartold, 1926 yılında eserini bitirir ve 1927 yılında basıma verir. Bu eser 1928 yılında Kırgızistan Akademi Merkezi tarafından yayımlandı, Bartold'a verildi. Kırgız tarihi hakkında ilk eserin yazılmasına da Kasım Tınıstanov vesile oldu [5, 11].

Burada Bakü Türkoloji Kongresi'nde yeni alfabeğe geçiş tartışmalarıyla ilgili Kırgız dilci Kasım Tınıstanov'un sunduğu bildirinin tercümesini veriyoruz:

Bakü Türkoloji Kongresi'nde Yeni Alfabeğe Geçiş Tartışmaları [6, 9-12]:

İslam dünyasında önceden benimsenen Arap alfabesinin kabul edilmesi aslında çok uygun olmasından kaynaklanmaktadır. Sadece sebep bu değildir. Türk boyları arasında İslam'ın yayılması, Araplar üzerinden Arap alfabesinin de yayılmasına vesile oldu. Kırgızlar tarihlerindeki kaderin tecellisi olarak İslam dinini kabul etmeleriyle birlikte, Arap alfabesini de kabul ettiler. Eskiden beri Arap alfabesini kullandılar ve günümüzde de kullanmaya devam ediyorlar. Son zamanlarda Arap alfabesi incelenmedi. Sadeleştirildi ve bu şekliyle teknik açıdan çok az uygunluk arz eder.

Günümüzde Arap alfabesinin değiştirilmesi, ıslahı gibi yeni bir yerli akım ortaya çıktı. Her harfin üç yazılım şekli vardı. Bu şekillerden sadece birinci şeklin kabulü, ortada ve sondaki yazımların atılması görüşü ortaya çıktı. Bu iyi bir görüştür. Ancak bu sadece isteğe bağlı bir değişiklik oluşturabilir. Burada birkaç arkadaşımızın teklif ettiği gibi alfabedeki zorluklar basitleştirilirse, atılırsa, eğer sadeleştirmeye gidilirse günümüzde de Arap alfabesi kullanılabilir. Arap alfabesiyle alakalı güçlükler bizi yeni uygun ve kolay bir alfabe bulmaya, aramaya zorluyor. Arap alfabesinin daha başka uygun bir alfabeyle değiştirilmesi sorunu sadece bizim tarafımızdan değil, iki üç yıl önce Sovyetler Birliği içerisinde yaşayan diğer Türk halkları tarafından da gündeme getirildi. İşte Azerbaycan Türkleri Arap alfabesinden daha uygun olan Latin Alfabetesine geçişte bize ilk yolu açıyorlar. Sovyetler Birliği içerisinde yaşayan Türk halkları arasında bugün bu mesele çok hararetle şekilde tartışılıyor. Bu mesele, yani alfabe değişikliği yeni bir mesele değildir. Geçmişte de gündeme getirildi. Ancak dinî düşünce, kadimci grup Türk halklarının sosyal hayatının iyi bir dönüşüme, başlangıca geçmesine engel oldular. Artık Çarlık baskısından kurtulduk. Şimdi bütün eski dinî bağnazlıklarımızdan da kurtulmak zorundayız. Bu sorunu bütün pratik yönleriyle gözden geçirmeliyiz. Özellikle hızlı ve kolay bir şekilde kültürümüzün geri kalmış yönlerini, halkımızı nasıl modernize ederiz bunu düşünmeliyiz.

Bu kongrede bir araya gelen aziz dostlar, bu marazlı sorunu çözmek ve iyi bir karara varmak gerekiyor. Bu olumlu karar böylece Kırgızistan'da kültürümüzün hızlı şekilde gelişmesine imkan sağlayacaktır. Bu konuyu müzakere ederken yeni bir soruyla karşılaşyoruz. Şimdi şu soruları soruyoruz:

Latin alfabesi bize hangi kolaylığı sağlayacak?

Kırgız halkı arasında % 95 okuma yazma bilmeyen halk arasında yeni alfabe kabul görecektir yerleşebilecek mi?

Eğer bütün Türk halkları - Türk Dünyası- Latin alfabesine geçmezse, o zaman akraba halklar, yani Türk halkları, birbirlerinin edebiyatlarından istifade edebilecekler mi?

Latin alfabesinin kabulü bizim lehçemizde olumsuzluk doğurur mu? Ana dilimizde değişikliklere neden olur mu?

Bu dört soru, Kırgızlar tarafından soruluyor. Bunlara hızlı cevap vermeye çalışacağım.

Bizi daha uygun bir alfabeye zorlayan bu düşünce yani Arap alfabesinden nitelikli Latin alfabesine geçiş üzerine akıl yürütmek yerine, biz Arap alfabesindeki eksikliği tespit etmek zorundayız. Açıkçası Arap alfabesinin yeterli olmayan, eksik kalan taraflarını şimdi anlamak zorundayız. Birçok cihetten Arap Alfabeti güçlük oluşturuyor. Bu güçlükler yazıda ve okumada zaman alıyor. Her harfin üç yazılışı bulunuyor. Bu da okuma yazmaya geçmede güçlük oluşturuyor. Eğer biz Arap Alfabetini yeniden gözden geçirecek olursak onun uygun olmadığını görürüz. Biz Latin Alfabetini kabul ederek en başta birçok noktayı açıklığa kavuşturuyoruz. İkinci olarak da Latin alfabesinde her harfin bir tek yazılışı var. Arap alfabesinin harflerinin yazılışına göre Latin Alfabeti daha kolaylık gösteriyor. Arap alfabesiyle bir günde 2000 söz yazabilirken Rus alfabesiyle 4000 söz yazılabiliyor. Rus alfabesi de Latin alfabesine bu yönüyle benzerlik gösteriyor.

Eğer biz Latin alfabesine bakacak olursak orada da harflerin çeşitli yazılış şekilleriyle karşılaşırız. Örneğin Arap alfabesinde harflerin üç yazılış şekli var. Latin alfabesinde ise dört yazılış şekli var. Büyük, matbu, el yazısı, basılı el yazısı olmak üzere dört çeşittir.

Latin alfabesi bu özellikleriyle Arap alfabesinden zerre kadar ayrılmamaktadır. Biz onun bu yönüyle de kesinlikle övünemeyiz. Ancak aklımızda tutmamız gereken Latin alfabesini kabul ettiğimizde, bunu da basitleştirmek, sadeleştirmek gerekiyor. Körü körüne bir amaca bağlanmaktansa biz mevcut olanı kendimize uydurmamızdır. Bu şekilde yapacağımız tetkikat daha kolaydır. Bu yüzden biz sadece Latin alfabesinden bize gerekli olan 24 harfi seçmeliyiz. Ve bu harflerin ya matbu ya da yazılı şeklini kabul etmeliyiz. Büyük harfleri de almamamızdır. Yazılı şeklini kabul edersek daha uygun olacağını düşünüyorum. Latin alfabesinde bazı harflerin yazılışı da güçlük arz etmektedir. Bu yüzden bazı harfleri de Rus alfabesinden alabiliriz. Bu gerçek mesele üzerinde tartışırken, aranızdan bazıları bu konuda düşünüyorsunuz; Biz niçin Rus alfabesini tam olarak kabul etmemeliyiz, Latin alfabesiyle birlikte almalıyız? Çünkü biz SSCB idaresinde yaşıyoruz. Her zaman Rus edebiyatı karşımıza çıkacak. Elbette

Ö. Küçükmehmetoğlu. Kırgız Türkolog Kasım Tıstanov'un Bakü Türkoloji

bu mesele üzerinde ciddi fikir yürütmek gerekiyor. Biz Arap alfabesini değiştirmek ya da sadeleştirmek istiyoruz. Avrupa alfabelerini ele alacak olursak onlar daha eski bir tarihe sahiptir.

Arap ve Latin alfabeleri arasındaki en önemli fark yazılışlarında. Evet en büyük fark biri sağdan sola diğeri soldan sağa yazılıyor. Biz neden Rus alfabesini kabul etmeyeceğiz? En başta Latin alfabesinden daha zor. İkinci olarak Latin alfabesi Avrupalı milletler arasında daha yaygın ve bu alfabeyle daha fazla ilim üretiliyor. Ayrıca okuma yazma bilmeyen halk arasında Rus alfabesi homurdanmalara neden oluyor.

Bu iki sebepten dolayı Rus alfabesini alamayız. Ben ikinci sebebin bunda daha geçerli olduğunu düşünüyorum. Neden mi böyle düşünüyorum? Politik durum her bilinçli vatandaş tarafından anlaşılıyor. Rus alfabesi yerine Latin alfabesinin kabulü daha çabuk kabul görür.

İkinci soru ise bizim alfabe değişikliği yapmamız için biraz erken değil mi? Şimdi şunları söyleyebiliriz.

Her sağlıklı vatandaşı alfabe değişikliğinin amaca uygunluğunu çok iyi anlıyor. Bu sadece benim meselem değil. Bizim halkımızın % 95'i okuma yazma bilmiyor. Okuma yazma bilmeyenlere Latin alfabesiyle onlara okuma yazma öğretmek, Arap alfabesine göre daha kolay. Arap alfabesiyle okuma yazmayı bilenlere öğretmekten bile daha kolay olduğunu söyleyebilirim. Eğer biz iki alfabeyle de aynı anda paralel olarak öğretilsek halk Latin alfabesinin daha kolay olduğunu anlayacaktır.

Kırgız edebiyatı yeni gelişmeye başlıyor. Oldukça az kitap yayımlandı. Eğer biz yeni alfabeyle geçebilirsek kitap yayımlamamız da hızla artacak, edebiyatımız da gelişecektir. Bu yüzden yukarıda belirtilenler ışığında, yeni alfabeyle acil geçiş hiçbir şüphe götürmemektedir.

Eğer diğer Türk halkları Latin alfabesine geçmezse o zaman biz bağımsız olarak kendimiz geçmeli miyiz? Evet tartışmasız geçmeliyiz. Alfabe değiştirdiğimizde Türk dillerinden de uzaklaşmayız, hiçbir şey de kaybetmeyiz. Bu koskocaman fark yazı ve imlada da görülmektedir.

İki örnek vereyim. Aranızdan birçoğu Arapça kelimeleri yeni Kırgız imlasında bile okuyamıyor. Yeni imlayı günümüzde öğrenirken genelde ilk kelimeyi değil de ikinci kelimeyi okuyorlar. “Mıglım” bu kelime “Muhtasar” anlamı taşıyor. İkinci kelime “mugalım”. Bu özellik imla kuralı hiçbir şekilde Türk halklarının edebiyatlarını yakınlaştırmıyor.

Eğer bütün Türk halkları Latin alfabesini kabul etselerdi, sadece küçük harf değişiklikleri, sesler ve dilin kendine has özellikleri dışında, bu durum birbirimizin edebiyatlarını kullanmamıza çok fazla imkan tanırdı.

Latin alfabesine geçişle, eski Arap yazısını öğrenmenin yazmanın zorluğu ortadan kalkacak. Hâlâ günümüzde birçok Türk halkı bu alfabeyi kullanıyor. Sadece alfabe değiştirerek biz başarılı şekilde Türk halklarının edebiyatlarını birbirine yaklaştırabiliriz. Eski, yetersiz Arap imlasından da kurtularak yeni alfabeyle tekniğe daha da yaklaşacağız. Alfabe insanın aklının meyvesidir. Alfabeyi insan kurmuştur. İnsanın alfabeyi hayatına göre değiştirmek ve uygunluk kazandırmak hakkı vardır. O halde bütün bunlardan anlaşılan, alfabe değişikliğinin dili değiştirmesi etkilemesi demek değildir.

Sonuç:

Günümüzde Türk Cumhuriyetlerinden Özbekistan, Türkmenistan ve Azerbaycan Kril alfabesinden Latin alfabesine geçtiler. Kazakistan'da 26.10.2017 tarihinde Latin alfabesine geçildi. Kırgızistan'da henüz Latin alfabesine geçişle ilgili bir girişim görülmemekle birlikte zaman zaman Kırgız medyasında bu mesele az da olsa tartışılmaktadır. Aydınlar alfabeyle ilgili genel görüşlerini dile getirmektedirler. Bu geçiş elbette kolay değildir. Alfabe değiştirmek demek medeniyet değiştirmek demektir. Ayrıca bunun büyük bir iktisadi yükü de vardır. Latin alfabesine geçişi, Kırgız aydınlarının ve yöneticilerinin seçimleri belirleyecektir.

KAYNAKLAR

1. Maksutova, Simbat, “*Kasım Tıstanov Kırgızı Kırgız Yapanlardan Biridir*”, Çev. Güldana Murzakulova, Bizim Külliye Dergisi, Sayı: 53, Eylül-Ekim-Kasım 2012, Elazığ, s. 16-19.
2. Küçükmehtemoğlu, Ömer, “*Büyük Dilci Kasım Tıstanov*”, Bizim Külliye Dergisi, Sayı: 53, Eylül-Ekim-Kasım 2012, Elazığ, s. 23-24.
3. Abdikerimova, E.A, “*Kasım Tıstanov'un Dramaturgiyadaki Tecrübesi*”, Çev. Ömer Küçükmehtemoğlu, Bizim Külliye Dergisi, Sayı: 53, Eylül-Ekim-Kasım 2012, Elazığ, s. 20-22.
4. Tıstanov, Kasım (Çev. İsakov, Abdrasul), “*Kasım Tıstanov ile İlgili Kırgızistan Arşivlerindeki Belgeler*”, Bizim Külliye Dergisi, Sayı: 53, Eylül-Ekim-Kasım 2012, Elazığ, s. 25-32.
5. Oroçiyev, Tenti (Çev. Ömer Küçükmehtemoğlu), “*Hüseyn Karasayev ile Kasım Tıstanov Üzerine*”, Bizim Külliye Dergisi, Sayı: 53, Eylül-Ekim-Kasım 2012, Elazığ, s. 10-13.
6. Tıstanov, Kasım “*Bakü Türkoloji Kongresi Bildirisi*”, Köroğlu Dergisi, Sayı: 6, Şubat 2016, Eskişehir, s. 9-12.